

»SFERE« BRANISLAVA ZELJKOVIĆA

Veljko Vučetić

Prva zbirka, »Sfere«, Branislava Zeljkovića postavlja me pred težak zadatak da rasvijetlim i otkrijem to teško poetsko tkivo, gusto u svojim duhovnim namazima, vješto da ispreplete sve tamne latice kaosa i stvaralačkog transa na koje u ovoj zemnoj pustari nailazi čovjek. I zaista, kao da se nad Zeljkovičem zastrla primarna vizija tragičnosti ljudskog udesa, totaliteta mraka u kojem se krećemo kao tri muhe na evropskom kontinentu.

Činjenica je da je ta slutnja apokaliptičkog čovjekova progonstva na zemlji osnovni pjesnički temelj ovog pjesnika i tvorca, podloga koja mu se ljuto postavlja na svim membranama svijesti i duhovnog dosluha. Kao da je trebalo potonuti u mrak — neka determinacija zemaljskog pada i posruća — da bi se u jednoj kozmičkoj evoluciji od dinosaurusa do bogo-čovjeka završila epopeja prosvjetljenja. Ta duhovna kozmogonija preteška je za slabo čovjekovo biće, krhko u pukotinama i svrabu pa autor tek u pjesniku naslućuje lučonošu u toj tmini.

Upravo u pjesmi »Dinosauri« pjesnik će sabrati svu maestetičnost svoga vide-nja. Materija se u svojim primarnim oblicima javljala kao apsolut ideje o gorostasnim metaforičnim volumenima, pa je u takvoj materijalnosti životnog izgubljenja ideja o tijelu i duhu, javljajući se u identičnoj spirali koja istodobno ulazi i silazi:

»Te bismo, zajedno čučnuv na rub planinskog zida
rikom navijestili silazak posljednje zvjezdane sfere
u prkos bahatu licu novih Prometejida, —
mi, dva podzemna tutnja, dvije jedine žive himere!« (»Dinosauri«)

Tu su fenomenologiju često participirali mistici u svojim duhovnim dovinu-ćima, naslućujući paradoksalnost neznatnog koje je u stvari duboko, nasuprot, visinama koje su identične propadanju, jer samo je jedan ambis, i treba mnogo duhovnog iskustva da bi se naslutio taj obrtaj u duhu, ta fenomenološka svijest u pjesmi o »Dinosaurima« tako velebno pjesnički iskazana.

»I rika posljednje strofe, što navješćuje silazak posljednje zvjezdane sfere, samo je izravan iskaz o ovoj neposrednoj konfrontaciji ljudskoga genija razočarana i u sebe — u svoje prometejidstvo — i u Satanu, sa Božjom objavom kojoj je neodoljivo poziva sam njezin violentni pokušaj da uspostavi harmoniju svijeta najvišim sjećanjem što je u njemu ostao — sjećanjem na sretnu ekstazu sedmog dana, koja je ekstaza poezije i njene mašte, svegenetske, genetski finale, kadre da izvrši spajanje sviju mogućnosti svijeta na mnogo univerzalniji način no itko drugi.« (*Dinosauri Komentar II*)

»I zaista ne bi bilo samo metafora, da je golema riječ stvaranje — nad ponorom ples, kada neposredni trenutak, u kome treperi sva srazmjernost maloga bića nad ništavilom, — ne bi bio djelom one ponornice svega, koja crpe duboku vodu iz oba Mrtva oceana prije i poslije, gore i dolje, te tonući neminovno pred Preprekama u Sfingine špilje, opet zajamčeno izranja u stubove i gejzire, kao čudo u kozmosu čija je tupost i ravnina načinjena baš protiv čuda, ali koje kad se pojavi jeste jedino opravdanje apsurdna, to jest svladana Prepreka, budući čuda nema u svijetu gdje sve je — podzemlje. Apsurd je uvjet čuda!« (*Filozofija prepreke*)

Naslućujući, poput svetog Pavla, da je demiurg i bog ove tmine Satan ili knez ovog svijeta, u svojoj duhovnoj konstataciji Branislav Zeljković daje pjesnicima proročku službu navješćivanja blage i dobre vijesti o nadsvijetu kao obrtaju ovog zemnog progonstva. Pjesnik, osim toga, nije samo onaj koji ima neku presudnu službu Riječi već i onaj koji se obmanut Duhom grije duhovnim ekstazam i zato nalazi provodiča u askezi koja je neminovnost volje da bi se naslutila jedna druga stvarnost. Čini se u prvi mah da je Branislav Zeljković nadahnut izravno eklezijalno, ali ne treba smetnuti s uma

da je i Tin Ujević u svojoj pjesmi »Ridokosi mejsija« izravno progovorio o disciplinama askeze kao jedinom mističkom putokazu mrtvljenja vlastite volje na ovom strmenitom kaotičnom putu što se zove zemlja.

I u nekim drugim pjesmama ima nešto od ujevićevskog mirisa, ali Zeljković ide dalje od njega što se tiče objave, objavljena pjesničke i poslaničke misije onga koji je nadahnut. Cijela njegova zbirka, u stvari izbor iz sedam neobjavljenih zbirki, vrlo je zaokružena, sa zatvorenom i osmišljenom vizijom pjesnika, koji bi želio biti putokaz u ovoj tmini.

»I samo onaj koji je htio prodrijeti snagom poetske svijesti, u jednom očitom času, kada je svijest čovječanstva počela sazrijevati zato, nagomilavši prethodno tisuće razrokih fela u zavađeni trbuh svoga diskocentričnog opstojanja, — i samo onaj koji je, dolazeći nihilizma nakon, pozivao ne oslobođenju bitka od svijesti, nego oslobođenju svijesti od njenih ograničenja, — pozivao k jedinstvu svijesti, kozmosu svijesti, nadljudskosti svijesti, ne novoj feli, nego felâ sintezi izmirnoj, svijesti, — samo taj koji je tisuće vodâ samozvane personalcentrične svijesti povijesnog intelekta pozvao u posvemašnji einfühlunski depersonalitet i kompenetraciju, intelektualni humanizam ukazujući jarnosno na fundamentalnu laž života, personalizma, monizma, tih biologizama kretanja kao takvogla ili kao lica ili kao aspekta, tih ambisoidnih ili nazovivertikalnih bijegova ispred Prepreka Apsurda, samo taj koji je uočio da se u netotalcentričnoj praznini svijeta podjednako gubi neophodno istodobni pogled na oba kraja — samo taj je mogao spasiti univerzum, jer čovjek je Estezis, kao duh i Praksa estezisna kao tvar, i može se ovdje postaviti samo, sve drugo je — Wertentscheidung: askeza, naturalizam!... (Filozofija prepreke)

O toj duhovnoj askezi Zeljković je gotovo briljantno progovorio u nekoliko navrata u svojim pjesmama:

»Jer slijedeći veliki put djevica će rodit iz duha
ne tijelo preobražensko, već prizrak izravne slave,
koje će čitav svoj vijek proživjeti od lomljenja kruha
i pijenja vina iz svete kupe s Kristove glave.« (Tihi u svemiru)

»Oni koji su primili karmu povlačenja daleko ispod svojih prava, oni koji nemaju volje — ne znajući zašto — ući u borbu ne što se boje nego jer nastaju, oni pripremaju — znajte — velike najezde.« (Skok igle pokradena tasa u ravnotežu)

To je vjera o rasprnuću mističkog sjaja iz asketske duše, sjaja koji brodi kroz tunele i bunkere, preko armiranog cementnog zida do glave bijednika koji je u posrnuću. To smo sada na pragu tajne i kao da je samo pjesniku dano da je izreče u himnima i hvalospjevima. Svjetlost nadiruća kao najezda, kao primat sveobuhvatne volje da se svjetlost zacari u svem svijetu, da nitko ne bude pošteđen od nje:

»Velikom duhu žege paprat smlače, —
no i kad jara zapali svu šumu,
ostane odsjaj u nečijem umu.« (Odsjaj)

I na kraju treba spomenuti mnogosloženost strukture Zeljkovićeve pjesme u prozi: ona je čas klasična pjesma u prozi, čas svojom esejističkom potkom prelazi u pravi esej; takva mikstura slojeva upravo omogućuje Zeljkoviću da pjesnički izrazi svoju misao u nevjerovatnim akrobacijama i muzikalnosti teksta. Autor gotovo da ima svoj vlastiti autohtoni rječnik, što je velika prednost u stvaranju duhovne pjesničke kozmogonije.

U jednoj takvoj pjesmi u prozi (»Elementi, zmija i zadnji uteg mase«) pjesnik poručuje: »Čovjek se sukobljuje sa svijetom samo da odgodi čas sukoba sa sobom. Pronalazi krivca svuda samo da ga ne mora u sebi.« To je potpunost pjesnikove svijesti o tragičnosti boli, da samo preko prevladavanja sebe možemo prići svijetu da ga oplodimo i pripreмимо za dolazak velikog svjetla pjesnikove riječi i poruke.